

LETECKÉ LÉKAŘSTVÍ VE VÝUKOVÝCH PROGRAMECH VOJENSKÉ LÉKAŘSKÉ AKADEMIE J. E. PURKYNĚ A LÉKAŘSKÉ FAKULTY UK V HRADCI KRÁLOVÉ

Jiří ŠULC

Ústav leteckého zdravotnictví, Praha

Souhrn

Autor hodnotí historii a současnost téměř padesátiletého partnerství Vojenské lékařské akademie Jana Evangelisty Purkyně a Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Hradci králové s Ústavem leteckého zdravotnictví v Praze při pregraduální a postgraduální výuce leteckého lékařství. Během tohoto období se seznámilo se základy letecké fyziologie již 26 generací studentů a 50 českých a slovenských lékařů získalo specializační diplom. Spolupráce všech tří odborných institucí garantuje vysokou úroveň odborné připravenosti lékařů, schopných poskytovat kvalifikovanou péči nejen leteckému personálu, ale i cestující veřejnosti.

Klíčová slova: Letecké lékařství; Historie lékařství.

Aviation Medicine in Training Programmes of the Purkyně Military Medical Academy and the Medical Faculty of Charles University in Hradec Králové

Summary

The author appreciates the history and the presence for nearly fifty years of a lasting partnership between the Purkyně Military Medical Academy, the Medical Faculty of Charles University in Hradec Králové and the Institute of Aviation Medicine in Prague in undergraduate and postgraduate training in aviation medicine. Within this period 26 generations of students have already been made acquainted with the principles of aviation physiology and 50 Czech and Slovak physicians have obtained their specialization diploma. The co-operation of all three skilled institutions guarantees a high level of physician readiness, thereby enabling physicians to provide quality care not only to aviation personnel, but also to the travelling public.

Key words: Aviation Medicine; History of Medicine.

Almanach k 75. výročí československého vojenského zdravotnického školství a 50. výročí Vojenské lékařské akademie Jana Evangelisty Purkyně (1) kromě koncisé studie doc. PhDr. Františka Dohnala, CSc. o historii tohoto školství (4) připomíná též mnohaletou spolupráci jiných domácích vzdělávacích institucí s hradeckou alma mater (2, 5, 6). Tato vysoká škola se však může vykázt také dlouholetým partnerstvím s Ústavem leteckého zdravotnictví při výuce v oboru donedávna téměř výhradně vojenském, a to v letecké medicíně.

Koncepci odborné přípravy lékařů pro službu ve vojenském letectvu vypracoval již na přelomu 20. a 30. let minulého století tehdejší podplukovník, pozdější brigádní generál a profesor MUDr. Dominik Čapek (3). Do roku 1939 byla jejich výuka organizována ve Vojenské lékařské škole. Po skončení 2. světové války zasáhly do odborné přípravy všech vojenských lékařů četné organizační a politické zásahy (4), které vedly mj. k redukci jejího rozsahu. Po roce 1953 úkol systematického vzdělávání lékařů v letec-

ké medicíně převzal Ústav leteckého zdravotnictví. Jeho základní formou se staly jednoměsíční až šestiměsíční kurzy, jejichž délka se řídila formou služebního poměru frekventantů. Jen několik lékařů dostalo na přelomu 40. a 50. let příležitost získat hlubší vzdělání na delší odborné stáži ve Vojenské lékařské akademii S. M. Kirova v Leningradě.

Jedním z nich byl i pplk. MUDr. Jan Pavlok, který na nově založené Vojenské lékařské akademii v letech 1954–1957 založil tradici přednášek základů letecké fyziologie pro posluchače 2. ročníku fakulty (7). Po jeho předčasném penzionování následovala 23letá přestávka; přednášky a praktická cvičení z letecké fyziologie se do pregraduální přípravy budoucích vojenských a civilních lékařů vrátily až v roce 1980.

Akademičtí funkcionáři Lékařské fakulty Univerzity Karlovy se v roce 1979 rozhodli prohloubit „civilní“ studijní program o vojenskou tematiku a mezi jinými institucemi vyzvali ke spolupráci také Ústav leteckého zdravotnictví. Autor tohoto příspěv-

ku v březnu 1979 zpracoval detailní plán obsahového zaměření výuky základů letecké fyziologie, který velení ústavu podpořilo. Na doporučení tehdejšího vedoucího katedry fyziologie prof. MUDr. Josefa Šimka, DrSc. byla navržena osnova schválena i děkanátem fakulty. Výuka byla zahájena dne 17. 4. 1980 ve velké posluchárně teoretických ústavů přednáškami pplk. MUDr. Jiřího Šulce, CSc. a trvá dodnes.

Její podoba v průběhu uplynulých 23 let pochoptitelně doznala určitých změn. Původní plán počítal se třemi hodinami přednášek a čtyřhodinovým praktikem. Teoretický výklad byl zprvu zaměřen na charakteristiky výkonnostního létání vojenského pilota. V roce 1996 byl však jeho obsah upraven tak, aby studentům poskytl především ty informace, které zužitkují ve své budoucí lékařské praxi bez ohledu na konkrétní specializaci. Značný zájem posluchačů poutala praktická část výuky. Ústav leteckého zdravotnictví v letech 1980–1996 každoročně vysílal do Hradce Králové svou pojízdnou podtlakovou komoru, která se rozvinula na nádvoří Vrbenského kasáren. Studentům v ní byly na dvou modelových situacích demonstrovány projevy výškové hypoxie a desaturační aeropatie a poté mohli v barokomoře absolvovat krátký výstup a sestup, a získat tak osobní zkušenost s pocity, které při změnách výšky letu zažívá každý pilot (8). Poté, co vojenské letectvo zrušilo poslední tahač, za který bylo možno komoru zavěsit, musely být výjezdy podtlakové komory zrušeny. Praktická cvičení vedl v letech 1980–1986 plk. MUDr. Mirko Zeman, CSc. a v letech 1987–1996 střídavě pplk. MUDr. Petr Došel a pplk. MUDr. Miloš Sázel, CSc. Zásluhu na přitažlivosti praktik měli kromě uvedených lékařů také zdravotní sestra Eva Výtisková a technici pplk. Vladimír Pohl, mjr. Karel Kutina a nrap. Václav Pauza.

Zájem přednostky Ústavu fyziologie Lékařské fakulty UK v Hradci Králové doc. MUDr. Zuzany Červinkové, CSc. na udržení (nyní 4 hodin) přednášek z letecké fyziologie v závěru výukového programu předmětu fyziologie je důkazem pedagogické prozíravosti. V roce 2000 činil počet cestujících v letecké dopravě na celém světě zhruba 1 miliardu osob. Přestože teroristický útok ze dne 11. září 2001 všeobecně utlumil důvěru k použití letadla jako dopravního prostředku, jde o záležitost přechodnou. Růst se nepochybně znovu obnoví a s ním se vrátí i problém neustále stoupajícího počtu starých a nemocných osob, které budou u svých lékařů hledat stále častěji radu, zda mohou, nebo nemohou plánovanou cestu letadlem podniknout, a pokud ano, jak se na ni mají připravit. Základní znalosti o vlivu letu na zdravého a nemocného člověka by proto již dnes měly patřit k základní vědomostní výbavě každého lékaře. Hradecká vysoká škola je jedinou českou lékař-

skou fakultou, na níž se takového základního poučení v pregraduální výuce v uplynulých 48 letech dostalo již 26 generacím studentů.

Také v postgraduální přípravě specialistů v leteckém lékařství Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně sehrála a nadále sehrává významnou roli. Uznání nástavbové specializace v leteckém lékařství dosáhl rezort národní obrany v roce 1986. Služební předpis Zdrav-1-1 v příloze 2 stanoví, že tuto nástavbovou specializaci lze získat po dosažení specializace I. stupně v oborech všeobecné lékařství, hygiena a epidemiologie a vnitřní lékařství. Vymezuje také funkce lékařů, kteří by ji měli absolvovat. V dřívější nomenklatuře to byli náčelníci zdravotnické služby leteckého pluku a letištního praporu, leteckého svazku, svazu a vojenské školy. Ještě téhož roku získali na VLVDÚ JEP v souladu s § 28 písm. d) a § 57 odst. 2 vyhlášky ministerstva zdravotnictví ČSR č. 77/1981 Sb. a SSR č. 79/1981 Sb. specializaci v tomto oboru plk. doc. MUDr. Jiří Šulc, CSc., plk. MUDr. Antonín Dvořák, CSc. a plk. MUDr. Květoslav Botka. Vytvořily se tím personální předpoklady pro realizaci specializační přípravy. Podle požadavku vyhlášky se školicím pracovištěm formálně stal VLVDÚ JEP; faktická průprava byla delegována na Ústav leteckého zdravotnictví v Praze. Teprve v roce 1991 bylo do Statutu Vojenské lékařské akademie JEP v části I § 2 čl. 2 vloženo ustanovení, podle něhož „...Ústřední vojenská nemocnice a Ústav leteckého zdravotnictví vykonávají funkci školicích pracovišť VLA v určených oborech specializačního studia“. Současný statut školy již tento článek neobsahuje. Veškerá odborná příprava probíhá na Školicím pracovišti specializačního oboru leteckého lékařství v Ústavu leteckého zdravotnictví, ale celý průběh atestačních zkoušek, včetně jmenování zkušebních komisí, zajišťuje školské oddělení Vojenské lékařské akademie JEP.

Specializační průpravou v letech 1991–2000 ve 4 cyklech úspěšně prošlo 29 českých a 18 slovenských lékařů. Přestože obor byl původně zřízen jako „vojenská“ specializace, mezi 50 odborníky jsou i 3 lékaři z civilního sektoru. V zimním semestru akademického roku 2001–2002 zahájilo přípravu dalších 7 frekventantů.

V současné době nemá smysl spekulovat o tom, jak bude příprava odborníků s úplnou kvalifikací v leteckém lékařství probíhat v budoucnosti. Hodně bude záležet na výsledné podobě nového zákona o způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání a na prováděcí vyhlášce. Lze pouze vyjádřit přání, aby Vojenská lékařská akademie JEP a Lékařská fakulta UK v Hradci Králové výuku v tomto medicínském oboru i nadále podporovaly se stejným zaujetím jako v uplynulých 50 letech.

Specializace v oboru leteckého lékařství na VLA JEP v letech 1986–2000**Specializační atestace 1986**

plk. MUDr. Květoslav Botka, Praha
plk. MUDr. Antonín Dvořák, CSc., Praha
plk. doc. MUDr. Jiří Šulc, CSc., Praha

Specializační atestace 1993

pplk. MUDr. Petr Došel, Praha
plk. MUDr. Jiří Fialka, CSc., Praha
pplk. MUDr. Miloš Sázal, CSc., Praha
plk. MUDr. Jozef Vanko, Praha
pplk. MUDr. Michal Záruba, Stará Boleslav

Specializační atestace 1994

plk. MUDr. Dušan Bartoš, CSc., Praha
kpt. MUDr. Roman Hrdý, České Budějovice
MUDr. Josef Chaloupka, Praha
kpt. MUDr. Jaroslav Chytil, Prostějov
kpt. MUDr. Petr Májovský, Praha
pplk. MUDr. Karel Maršák, Praha
kpt. MUDr. Petr Mayer, Košice
pplk. MUDr. Miroslav Rada, Praha
MUDr. Jozef Sabo, Košice
pplk. MUDr. Lubomír Šindelář, Praha
pplk. MUDr. Oldřich Truska, Praha

Specializační atestace 1995

pplk. MUDr. Vlastimil Kadlec, Hradec Králové
mjr. MUDr. Jiří Kobrle, Čáslav
kpt. MUDr. Jiří Kubiš, Prostějov
kpt. MUDr. Petr Kuric, České Budějovice
MUDr. Anna Radostná, Praha

Specializační atestace 1997

kpt. MUDr. Zoltán Bubeník, Hradec Králové
mjr. MUDr. Ján Bulla, Malacky
mjr. MUDr. Juraj Brešťanský, Písek
pplk. MUDr. Miroslav Hlavatý, Náměšť nad Oslavou
mjr. MUDr. Dionýz Jesenský, Košice
npor. MUDr. Martin Kalenda, Praha
kpt. MUDr. Richard Kozár, Zvolen
pplk. MUDr. Václav Melichar, Náměšť nad Oslavou
pplk. MUDr. Bibul Miškuf, Košice
mjr. MUDr. Miloš Sokol, Praha
kpt. MUDr. Rastislav Suja, Zvolen
kpt. MUDr. Miroslav Sylvestr, Zvolen
kpt. MUDr. Ján Šiška, Piešťany

Specializační atestace 1999

kpt. MUDr. Pavel Beznoska, Čáslav
pplk. MUDr. Hubert Bydlo, Košice
plk. MUDr. Július Doboš, Košice
mjr. MUDr. Jozef Ferko, Košice
pplk. MUDr. Petr Halata, Praha
plk. MUDr. Milan Hušťák, Košice
pplk. MUDr. Miroslav Pačuta, Košice
pplk. MUDr. Vladimír Šafčák, Košice
pplk. MUDr. Otakár Takáč, Košice

Specializační atestace 2000

kpt. MUDr. Jiří Kašuba, Pardubice
kpt. MUDr. Jan Škarda, Pardubice

Literatura

1. ALMANACH 75 let československého vojenského zdravotnického školství a 50 let Vojenské lékařské akademie Jana Evangelisty Purkyně. Hradec Králové, VLA JEP, 2001, 84 s.
2. BARTOŠ, M. ÚVN Praha je otevřena spolupráci na poli vzdělávání. In Almanach, cit. 1, s. 42.
3. ČAPEK, D. *Příručka leteckého zdravotnictví*. Praha, Vědecký ústav vojenský, 1936. 180 s.
4. DOHNAL, F. Od Josefa po dnešek. In Almanach, cit. 1, s. 6–41.
5. DUŠEK, J. K výročí partnerské školy. In Almanach, cit. 1, s. 44.
6. ŠTEINER, I. VLA JEP a LF UK v Hradci Králové – dlouholetí partneri. In Almanach, cit. 1, s. 43.
7. ŠULC, J. Připomenutí zakladatelů. *Voj. zdrav. Listy*, 1990, roč. 59, č. 5/6, s. 263–264.
8. ŠULC, J. Praktikum z letecké fyziologie I., II. In ČERVINKOVÁ, Z. *Návod k praktickým cvičením z fyziologie*. UK v Praze, Lékařská fakulta v Hradci Králové, 1990, s. 119–121.

Korespondence: Doc. MUDr. Jiří Šulc, CSc.
Ústav leteckého zdravotnictví
Generála Píky 1
160 41 Praha 6
e-mail: sulc.jiri@atlas.cz

Do redakce došlo 3. 6. 2002